

μόνον ἐνότης ὀνόματος· τῶν δὲ ὄντων πρὸς τὸν Θεὸν ἔστι τις ὁμοιότητος τρόπος.

Ἔτι, τῶν κυρίως ὁμωνύμων θάτερον οὐ δύναται εἰς τὴν τοῦ ἐτέρου γνῶσιν ἐνάγειν· ἐκ δὲ τῶν πραγμάτων πρὸς τὴν τῶν θείων ἀφικνούμεθα γνῶσιν.

Ἔτι, οὐδὲν ἂν ἐπιχείρημα ἐγίνετο, ἢ μάτην ἐγίνετο περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἀπὸ τῶν ἡμῖν ἐγνωσμένων.

Εἰ δὲ λέγοι τις, ὅτι τοῖς τοιοῦτοις ὀνόμασιν μόνον τὸ τί οὐκ ἔστι γινώσκωμεν περὶ τοῦ Θεοῦ, ἤγουν τῷ ζῶν ὀνόματι δηλοῦμεν μόνον, ὅτι οὐκ ἔστι τῶν ἀψύχων· ἀλλὰ καὶ οὕτω τὸ ζῶν ἀνάγκη τοῦλάχιστον 10 συνέρχεσθαι ἐν τῇ τοῦ ἀψύχου ἀποφάσει περὶ Θεοῦ καὶ τῶν κτισμάτων λεγόμενον· καὶ οὕτως οὐκ ἔστι καθαρῶς ὁμώνυμον· οὐδὲν γὰρ τῶν ὁμωνύμων εἰλικρινῶς οὐδὲ τοιαύτην κοινωνίαν ἔχει.

XXXIV. — Ὅτι ἀναλογικῶς λέγονται.

15

Οὕτω τοίνυν δῆλον ἀναλογικῶς πάντα περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν κτισμάτων λέγεσθαι, ὃ μεταξὺ τῆς ὁμωνύμου καὶ συνωνύμου κατηγορίας, καὶ ἔστι κατὰ τάξιν ἢ συστοιχίαν πρὸς ἓν τι· ἢ τοῦ ἐτέρου πρὸς τὸ ἕτερον, ὡς ἡ οὐσία καὶ τὸ συμβεβηκὸς ἀναλογικῶς εἰσιν, ἢ ἀμφοτέρων ἢ πλειόνων πρὸς ἄλλο τι· ὡς πρὸς τὴν ὑγίειαν τὰ ὑγιεινὰ λεγόμενα, ἤγουν τὸ τε ὑπο- 20 κείμενον τῆς ὑγείας τὸ ζῶν, καὶ τὸ ποιητικὸν ἢ ἰατρικὴ, καὶ τὸ φυλακτικὸν τὸ σιτίον, καὶ τὸ δηλωτικὸν τὸ οὖρον. Τοῦ Θεοῦ δὲ καὶ τῶν κτισμάτων τὰ κατηγορούμενα ἀναλογικῶς λέγονται τῷ προτέρῳ τρόπῳ, ἵνα μὴ ἄλλο τι τιθοῖτο πρότερον τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὐ τῷ δευτέρῳ, ὅς διπλοῦς ἔστι· ποτὲ μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ ἔστι πρότερον καὶ τῇ φύσει τοῦ πράγματος καὶ τῇ γνώσει 25 τῶν ὀνομάτων, ὡς ἡ οὐσία τοῦ συμβεβηκτότος προτέρα καὶ φύσει ὡς αἰτία αὐτοῦ, καὶ γνώσει, ὅτι δι' αὐτῆς ὀρίζεται αὐτό· ποτὲ δὲ τὸ τῇ φύσει πρότερον, ὑστερόν ἔστι τῇ γνώσει. Οὕτως οὖν, ἐπεὶ ἀπὸ τῶν ἄλλων εἰς τὴν θείαν γνῶσιν ἐρχόμεθα, τὸ πρᾶγμα τῶν ὀνομάτων πρότερόν ἐστιν ἐν τῷ Θεῷ κατὰ τὸν αὐτοῦ τρόπον· ὃ δὲ τοῦ ὀνόματος λόγος ὑστερός· ὅθεν 30 καὶ ὀνομάζεσθαι λέγεται ἐκ τῶν αἰτιατῶν αὐτοῦ.

XXXV. — Ὅτι τὰ πολλὰ ὀνόματα περὶ Θεοῦ οὐκ εἰσὶ 35 πολυώνυμα.

f. 23

Ἔτι δὲ δῆλον ἐκ τούτων, ὡς εἰ καὶ τὰ περὶ Θεοῦ ὀνόματα τὸ αὐτὸ 35 σημαίνουσι πρᾶγμα, ἀλλ' οὐκ εἰσὶ πολυώνυμα· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν σημαίνουσι λόγον· κἀντεῦθεν ὁ ἡμέτερος νοῦς, περὶ ἐνὸς πλείω περιλαμβάνων, οὐκ ἔστι ψευδῆς οὔτε μάταιος· τὸ γὰρ ἀπλοῦς ἐκεῖνος θεῖον εἶναι τοιοῦτον

33 et 36 et p. 26, l. 3 πολυώνυμα sic. S. Thomas: *synonyma*

ἐστίν, ὥστ' αὐτῷ τινὰ ἐξομοιοῦσθαι δύνασθαι κατὰ παντοδαπὰ εἶδη· κατὰ διαφόρους τοίνυν νοήσεις ὁ νοῦς, διάφορα εὐρίσκων ὀνόματα, καὶ ἀποδίδωσι τῷ Θεῷ, οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὥστε οὐδὲ πολυώνυμα, εἰ καὶ πρᾶγμα σημαίνει ἓν. Οὐ γάρ ἐστιν ἡ αὐτὴ τοῦ ὀνόματος σημασία, ὅταν τὸ ὄνομα πρότερον σημαίνῃ τὸ περιλαμβανόμενον ὑπὸ τοῦ νοῦ, εἶτα τὸ νοούμενον πρᾶγμα.

XXXVI. — Ὅτι αἱ προτάσεις, ἃς περὶ τοῦ Θεοῦ εἰδοποιούμεν, οὐκ εἰσὶ μάταιοι.

10 Ἐκ τούτου δὲ καὶ περαιτέρω φανερόν, ὅτι ὁ ἡμέτερος νοῦς περὶ τοῦ ἀπλουστάτου Θεοῦ οὐ μᾶτην ἀποφάνσεις εἰδοποιεῖ τῷ συντιθέναι καὶ διαιρεῖν, εἰ καὶ ὁ Θεὸς πάντῃ ἐστὶν ἀπλοῦς· εἰ γὰρ καὶ διαφόροις νοήσεσιν εἰς τὴν θείαν ἀνάγεται γνῶσιν ὁ νοῦς ἡμῖν, τὸ ἐκ πάντων μέντοι νοούμενον πάντῃ ἐστὶν ἓν· ὁ γὰρ νοῦς οὐ καὶ τὸν τρόπον ὃν νοεῖ τοῖς
15 νοουμένοις ἀποδίδωσι πράγμασιν· οὐδὲ γὰρ τῷ λίθῳ τὴν ἀυλότητα, εἰ καὶ αὐλῶς τοῦτον νοεῖ. Οὕτω καὶ ὅταν λέγῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀγαθὸς ἢ ἀγαθότης, ἢ ἓν τῇ συνθέσει ταύτῃ ποικιλία πρὸς τὸν νοῦν ἀναφέρεται· ἢ δὲ ἐνότῃ πρὸς τὸ νοούμενον πρᾶγμα. Ὁμοίως καὶ ὅταν λέγῃ, ὅτι ἀγαθότης ἐστὶν ἓν τῷ Θεῷ· αἰεὶ γὰρ ἢ μὲν διπλὴ τῶν τοιούτων λόγων ἀρμόζει τῷ
20 νῷ, ἢ δὲ ἐνότῃ πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀναφέρεται.

XXXVII. — Ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀγαθός.

Ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ ὅτι ἀγαθός ἐστὶν ὁ Θεός, δῆλον· ὃ γὰρ ἕκαστον ἀγαθὸν λέγεται, ἰδίᾳ τις ἐστὶν αὐτοῦ δύναμις· ἢ γὰρ ἕκαστου δυνάμις
25 ἐστὶν ἢ ποιῶσα τὸν ἔχοντα ἀγαθὸν καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ καλὸν ἀποδιδούσα· ἢ δὲ δύναμις ἐστὶ τελειότης τις ἕκαστου τελείου λεγομένου, ὅταν τὴν οἰκείαν δύναμιν ἔχῃ. Ἐκ τούτου τοίνυν ἀγαθὸν ἐστὶν ἕκαστον, ὅτι τέλειόν ἐστὶν· κἀντεῦθεν ἐστὶν, ὅτι ἕκαστον τῆς ἰδίας ἐφίεται τελειότητος ὡς οἰκείου ἀγαθοῦ. Δέδεικται δὲ τὸν Θεὸν εἶναι τέλειον· καὶ ἀγαθὸς ἄρα.

30 Ἐτι, ὁ Θεὸς πρῶτον κινεῖν ἀκίνητον, ὡς ἐδείχθη· τοῦτο δὲ κινεῖ ὡς ἐφετὸν καὶ ὡς ἀγαθόν· τὸ πρῶτον οὖν ἐφετὸν, ὅπερ ἐστὶν ὁ Θεός, ἐστὶν ἀληθῶς ἀγαθόν.

f. 23^v Ἐτι, ἡ κοινωνία τῆς ἀγαθότητος καὶ τοῦ εἶναι | ἐκ τῆς ἀγαθότητος πρόεισιν· ποιεῖ τε γὰρ ἕκαστον ἢ ἐνεργεῖα καὶ τέλειόν ἐστὶ καὶ ἀγαθόν,
35 καὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγαθότητα εἰς τὰ ἄλλα πηγάζει τῷ ποιεῖν αὐτά, προάγον ὁμοίᾳ τρόπῳ τινὶ καὶ ἔνεκα τοῦ ἀγαθοῦ, ὑφ' οὗ κινεῖται ὡς τέλους. Ταῦτα δὲ τῷ Θεῷ ἀρμόζει· ὥστε ἀγαθός ἐστὶν. Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν ψαλμοῖς· „Ὡς ἀγαθός ὁ Θεός τῷ Ἰσραὴλ, τοῖς εὐθέσι τῇ

καρδία“. Καὶ ἐν τοῖς Θρήνοις· „Ἀγαθὸς ὁ Θεὸς τοῖς ἐλπίζουσιν ἐπ' αὐτόν, καὶ ψυχῇ ζητούσῃ αὐτόν“.

XXXVIII. — Ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ.

Ἐντεῦθεν ληφθῆναι δυνατόν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ· ἐν ἑκάστῳ γὰρ τὸ εἶναι ἐνεργεία ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ· ὁ Θεὸς δὲ καὶ ἐνεργεία ἐστὶ καὶ ἐνέργεια καὶ αὐτὸς τὸ εἶναι αὐτοῦ· ἐστὶν ἄρα αὐτὴ ἡ ἀγαθότης, οὐ μόνον ἀγαθός.

Ἐτι, ἡ τελειότης τοῦ θείου εἶναι οὐκ ἔκ τινος προσκειμένου αὐτῷ· ἐκάστου δὲ τελειότης ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ· ἡ ἀγαθότης ἄρα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι προσκείμενον τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ οὐσία αὐτοῦ ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ.

Ἐτι, ἕκαστον ἀγαθόν, οὐ οὐκ ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ, μετοχῇ λέγεται ἀγαθὸν καὶ προὑπείθησιν ἑαυτοῦ ἕτερόν τι, οὐ μετέχει· τοῦτο δὲ οὐκ ἐπ' ἀπειρον, ἀλλὰ δεῖ καταντᾶν εἰς τὸ πρῶτον καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ κατ' οὐσίαν ἄγαθόν· τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ Θεός. Διὸ λέγεται ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον· „Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς, ὁ Θεός“.

XXXIX. — Ὅτι κακὸν ἐν τῷ Θεῷ οὐ δύναται εἶναι.

Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ οὐ δύναται εἶναι κακόν. Τὸ γὰρ εἶναι καὶ ἡ ἀγαθότης καὶ τὰ κατ' οὐσίαν λεγόμενα οὐδὲν ἀλλότριον ἐν ἑαυτοῖς μεμιγμένον προσίενται, ὥσπερ τὰ κατὰ μετοχὴν ἡγουν τὸ ὄν καὶ τὸ ἀγαθὸν δύνανται τι ἔχειν παρὰ τὸ εἶναι καὶ τὴν ἀγαθότητα· οὐ δύναται ἄρα ἐν τῷ Θεῷ εἶναι τι μὴ ἀγαθότης, καὶ οὕτως οὐδὲ κακόν.

Ἐτι, τὸ ἀντικείμενον τῇ οὐσίᾳ τινὸς πράγματος οὐ δύναται συμφωνῆσαι αὐτῇ ἕως ἂν μένη· ἀλλ' ἡ θεία οὐσία ἐστὶν ἡ ἀγαθότης αὐτῆ, καὶ αἰδιός ἐστιν.

Ἐτι, οὐδὲν κατὰ μετοχὴν λέγεται περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐσιωδῶς, ἐπεὶ αὐτὸς ἐστὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ· εἰ τοίνυν τὸ κακὸν οὐσιωδῶς ἂν ἦν ἐν τῷ Θεῷ, ἦν ἂν καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις οὐσιωδῶς· οὕτω δὲ ἐπιλείποι ἂν τὸ εἶναι, ὅπερ ἐστὶν ἀγαθόν, καὶ οὐ δύνανται συμφωνεῖν.

Ἐτι, ὁ λόγος τοῦ κακοῦ ἐν τῷ ἀτελεῖ συνίσταται, ὡς ὁ τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τελειότητι· ἐν δὲ τῷ Θεῷ οὐδεμία ἔνδεια ἢ ἀτέλεια, τελειοτάτῳ ὄντι.

Ἐτι, τὸ κακόν, ἢ στέρησις, ἢ στέρησιν περιέχει· ταύτης δὲ ὑποκείμενον τὸ δυνάμει· τὸ δὲ ἐν τῷ Θεῷ εἶναι οὐ δύναται.

Ἐτι, εἰ τὸ ἀγαθὸν πᾶσιν ἐφετόν, τὸ κακὸν φευκτόν καὶ παρὰ τὴν φύσιν καὶ βίαιον· οὐδὲν δὲ τούτων τῷ Θεῷ προσήκει· τοῦτο δὲ καὶ ἡ

1 Thren. 8, 25 17 Matth. 19, 17 35 Après δύναται, note à la marge inférieure marquant l'interversion des pages du ms.

Γραφή βεβαιοῖ· ἐν γὰρ τῇ πρώτῃ Ἰωάννου καθολικῇ λέγεται· „Ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν“· καὶ ἐν τῷ Ἰώβ· „Ἀπειὴ τοῦ Θεοῦ ἢ ἀνομία, καὶ τοῦ παντοκράτορος, ἢ ἀσέβεια“.

6 **XI.** — Ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαθὸν ἐστὶ παντὸς ἀγαθοῦ.

Δείκνυται δὲ ἐκ τούτων, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγαθὸν ἐστὶ παντὸς ἀγαθοῦ· ὡς γὰρ τῇ ἑαυτοῦ τελειότητι πάσας τὰς τῶν ἄλλων περιέχει, ἀπλῶς τέλειος ὢν, οὕτω καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀγαθότητι πάσας ἀγαθότητας περιέχει.

Ἔτι, ἀγαθὰ λέγεται τὰ ἄλλα πάντα, καθόσον ἔχει τῆς θείας τινὰ
10 ὁμοιότητα ἀγαθότητος.

Ἔτι, ἔσχατον τέλος ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ ἔσχατον ἀγαθόν· ἐκ δὲ τοῦ ἔσχατου πάντα λαμβάνει τὸν λόγον ἑαυτῶν. Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῷ τρίτῳ καὶ τριακοστῷ τῆς Ἐξόδου· „Ἐγὼ δείξω σοὶ πᾶν ἀγαθόν“. Καὶ ἐν τῇ Σοφίᾳ· „Ἐρχοῦνται μοι ὁμοίως πάντα τὰ ἀγαθὰ μετ' αὐτῆς.“

15 **XLI.** — Ὅτι αὐτὸς ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀγαθόν.

Ὅτι δὲ τὸ ἔσχατόν ἐστιν ἀγαθόν ὁ Θεός, δῆλον· παραβάλλεται γὰρ ἡ θεία ἀγαθότης πρὸς πάντα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ ὡσπερ καθόλου ἀγαθόν πρὸς μερικόν.

20 Ἔτι, τὸ κατ' οὐσίαν ἀγαθὸν ἀληθέστερόν ἐστιν ἢ τὸ κατὰ μετοχήν.

Ἔτι, τὸ μέγιστον ἐν ἐκάστῳ γένει αἴτιον τῶν ἐν τῷ αὐτῷ γένει· ἐκ τοῦ Θεοῦ δὲ πᾶσιν ὁ τοῦ ἀγαθοῦ λόγος.

Ἔτι, ἔσχατον ἀγαθὸν τὸ τῷ κακῷ ἀμιγέστερον, ὡς καὶ λευκότερον τὸ τῷ μέλανι ἀμιγέστατον· ἐν δὲ τῷ Θεῷ οὔτε δυνάμει οὔτε ἐνεργείᾳ
25 μέμικται τὸ κακόν· ἐκ γὰρ τῆς ἰδίας οὐσίας ἀμιγῆς ἐστὶν αὐτῷ, ὡς οὐσίαν ἔχων τὴν ἀγαθότητα. Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῇ Ἐξόδῳ· „Οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς ὁ Κύριος“.

XLII. — Ὅτι ὁ Θεός ἐστὶν εἷς.

30 Τούτου δειχθέντος, φανερόν ἐστι τὸν Θεὸν εἶναι ἓνα μόνον· τὸ γὰρ καθ' ὑπεροχὴν καὶ τὸ ἔσχατον ἐν ἐνὶ μόνῳ εὐρίσκεται· ὁ δὲ Θεός ἐστὶν ἔσχατον ἀγαθόν, ὡς δέδεικται.

Ἔτι, εἰ πλείους εἶεν θεοί, πλείω ἔσται τέλεια τοιαῦτα· δέδεικται γὰρ τὸν Θεὸν εἶναι πάντῃ τέλειον· καὶ εἰ οὐδενὶ τούτων ἐνδεὶ τινός, οὐκ ἔσται
35 ἢ ἀλλήλων διακριθήσονται.

Ἔτι, τὸ δι' ἐνὸς δυνάμενον γίνεσθαι παρέλκον ἐστὶ διὰ πλειόνων γίνεσθαι· ἢ δὲ τῶν πραγμάτων τάξις ἀρκούντως πληροῦται δι' ἐνὸς τοῦ

1 I Ioh. 1, 5
non l'Exode

2 Iob, 34, 10

13 Exod. 33, 19

Sap. 7, 11

26 I Reg. 2, 2,

πρώτου ποιούντος και διὰ μιᾶς τῆς πρώτης ἀρχῆς, διὰ πάντων τῆ δυνάμει διϊκνουμένης.

Ἔτι, τῶν διαφόρων και τεταγμένων ἢ πρὸς ἀλλήλα | τάξεις, εἰ μὴ f. 16^v κατὰ συμβεβηκὸς εἶη, ἀνάγεται εἰς τι ἔν πρώτως τάττον· ὡσπερ ἡ τάξις τῶν μερῶν τοῦ στρατοῦ διὰ τὴν τάξιν τοῦ ὅλου στρατοῦ πρὸς τὸν ἡγεμόνα 5 ἐστίν· τὰ δὲ μέρη τοῦ κόσμου τέτακται πρὸς ἀλλήλα καθόσον ἕτερα ὑφ' ἐτέρων βοηθοῦνται· οὕτω τὰ κάτω σώματα ὑπὸ τῶν ἀνωτέρων κινουῦνται, κἀκεῖνα ὑπὸ τῶν ἀσωμάτων οὔσιων. Οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο κατὰ συμβεβηκὸς, ἀεὶ ὄν, ἢ τῷ μείζονι μέρει· ὅλος ἄρα ὁ κόσμος οὗτος ἕνα τὸν τάττοντα και κυβερνῶντα ἔχει, εἰς ὧν μόνος· πάντων ἄρα εἰς ἐστὶ διοικητής, ὄν 10 Θεὸν εἶναι φαμέν.

Ἔτι, ἀδύνατον τιθέναι πλείω, ὧν ἐκάτερον ἀνάγκη εἶναι καθ' ἑαυτὸ· διοίσουσι γάρ τινι, ἵνα ὡσι πλείω, ἐπεὶ κοινωνοῦσι τῆ ἀνάγκῃ τοῦ εἶναι· ἀλλ' ἀδύνατον διαφέρειν, ἕως ἂν τὰ προϋποτεθειμένα περὶ τοῦ Θεοῦ κρατῆ· οὐκ ἄρα πλείους θεοὶ δύνανται εἶναι. 16

Ἔτι, ἢ τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ σημαιομένη φύσις ἢ καθ' ἑαυτὴν ἐστὶν ἄτομος ἐν τῷ Θεῷ, ἢ καθ' ἕτερόν τι· εἰ καθ' ἕτερον, ἀνάγκη σύνθεσιν εἶναι· εἰ καθ' ἑαυτὴν, ἀδύνατον ἄρα ἐστὶν ἐτέρῳ ἀρμόζειν· ὁ γάρ ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ ποιεῖν ἄτομον οὐ δύναται εἶναι πλειόνων κοινόν· ἀδύνατον ἄρα πλείους εἶναι θεοῦς. 20

Ἔτι, ἐὰν ὡσι πλείους θεοί, ἀνάγκη τὴν τῆς θεότητος φύσιν ἐν ἐκάστῳ μὴ εἶναι μίαν τῷ ἀριθμῷ· ἀνάγκη ἄρα εἶναι ἄλλο τι διακρίνον τὴν θείαν φύσιν ἐν ἐκάστῳ. Ἄλλ' ἀδύνατον· ἢ γὰρ θεία φύσις προσθήκη οὐ δέχεται, οὔτε διαφορὰν ἢ οὔσιωδῶν ἢ συμβεβηκόντων, ὡς εἴρηται, οὔτε εἶδος ὕλης τινὸς ἐστὶν, ὡς μερίζεσθαι παρὰ τὸν τῆς ὕλης μερισμόν· ἀδύνατον ἄρα 25 πλείους εἶναι θεοῦς.

Ἔτι, ἐκάστου πράγματος τὸ ἴδιον εἶναι ἐν μόνον ἐστίν· ἀλλ' ὁ Θεός ἐστὶ τὸ εἶναι αὐτοῦ, ὡς δέδεικται· ἀδύνατον ἄρα εἰ μὴ ἕνα μόνον εἶναι Θεόν.

Ἔτι, ἕκαστον τῶν πραγμάτων ὡς ἔχει τὴν ἐνότητα, οὕτω και τὸ 30 εἶναι· ὅθεν ἕκαστον κατὰ δύναμιν μάχεται τῷ μερισμῷ, ὅς ἐστὶν ἀρχὴ τοῦ μὴ εἶναι· ἀλλ' ἢ θεία φύσις ἰσχυροτάτως ἔχει τὸ εἶναι· ἐστὶν ἄρα ἐν αὐτῇ ἢ μεγίστη ἐνότης· οὐκ ἄρα εἰς πλείω διακρίνεται ἢ θεία φύσις.

Ἔτι, πᾶν πλῆθος ἀπὸ τῆς ἐνότητος πρόεισιν· ἀνάγκη ἄρα πάντων τῶν ὀπωσοῦν ὄντων ἀρχὴν τινα εἶναι μίαν, ἢ ἐστὶν ὁ Θεός. 35

Ἔτι, ἐν ἐκάστη ἀρχῇ τὸ ἡγούμενον ἐνότητος ἐφίεται· ὅθεν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ἰσχυρότατον ἢ | μοναρχία ἢ βασιλεία. Ἔτι δὲ και πολλῶν μελῶν f. 17 μία ἢ κεφαλή· ἐξ ὧν ὡσπερ σημείων δηλον, ὡς ὅ ἀρμόζει ἢ ἀρχή, τούτῳ

21 τῆς 2 fois écrit dans le ms.

καὶ ἐνότης ὀφείλεται· ὅθεν καὶ τὸν Θεόν, ὃς ἐστὶ πάντων αἰτία, ἀνάγκη εἶναι ἓνα ὁμολογεῖν.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ· „Ἄκουε Ἰσραήλ, Κύριος ὁ Θεός σου, κύριος εἷς ἐστὶ“· καὶ ἐν τῇ Ἐξόδῳ· „Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίου· „Εἷς Κύριος, μία πίστις“· Ἐντεῦθεν ἐλαύνονται καὶ οἱ πολυθεοὶ Ἕλληνας, εἰ καὶ οἱ πλείους αὐτῶν ἓνα Θεὸν ἄκρον ἔλεγον εἶναι, ἀφ' οὗ πάντας, οὓς θεοὺς ὠνόμαζον, κτισθῆναι διῖσχυρίζοντο, πάσαις ταῖς ἀθανάτοις οὐσίαις τὸ τῆς θεότητος ἐπιγράφοντες ὄνομα, καὶ μάλιστα τῷ λόγῳ τῆς σοφίας καὶ τῆς μακαριότητος καὶ τῆς διοικήσεως· ὅπερ ἔθος τῶν λόγων εὑρηται καὶ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ· ὡς ὅταν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ἢ καὶ οἱ ἄνθρωποι, ἢ οἱ κριταὶ θεοὶ ὀνομάζονται, κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς· „Οὐκ ἔστιν ὁμοίός σοι ἐν θεοῖς Κύριε“· καὶ ἀλλαχοῦ· „Ἐγὼ εἶπα, θεοὶ ἐστε“· ὅθεν τῇ ἀληθείᾳ ταύτῃ οἱ Μανιχαῖοι ἐναντιώτεροι, δύο πρώτας ἀρχὰς τιθέντες, ὧν ἡ ἑτέρα τῆς ἑτέρας οὐκ ἔστιν ἀρχή. Ταύτῃ τῇ ἀληθείᾳ καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἐμαχέσαντο, τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν λέγοντες πλείους εἶναι θεοὺς, εἰ καὶ τὸν Υἱὸν ἀληθῆ Θεὸν ταῖς τῶν γραφῶν χρήσεσιν ὁμολογεῖν ἠναγκάζοντο.

XLIII. — Ὅτι ὁ Θεός ἐστὶν ἄπειρος.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ἄπειρον τῇ ποσότητι ἔπεται, τῷ μὲν λόγῳ τοῦ πλήθους οὐκ ἀποδίδεται τῷ Θεῷ· εἷς γάρ ἐστὶ μόνον καὶ χωρὶς πάσης συνθέσεως· ἀλλ' οὐδὲ τῷ λόγῳ τοῦ συνεχοῦς· οὔτε γὰρ σῶμά ἐστὶν, οὔτε ἐν σώματι, εἰ μὴ κατὰ ἀσώματον μέγεθος· λέγεται γὰρ καὶ ἀσώματόν τι μέγα κατὰ τὸν τῆς ἰδίας τελειότητος τρόπον, καὶ οὕτως ὁ Θεὸς ἄπειρος. Οὐ γὰρ στερητικῶς, ὡς τὸ ἐν ποσότητι ἄπειρον, κατὰ ἀφαίρεσιν τοῦ πεφυκότος προσεῖναι, ὁ ἀτελὲς ἐστὶν· ἀλλ' ἀποφατικῶς, ὡς μὴ ὄντος ὅρου ἢ τέλους τῆς αὐτοῦ τελειότητος, ἀλλ' ἐσχάτου ὄντος τελείου.

Ἐτι, ὁ Θεός ἐστὶν ἐνέργεια ἐν οὐδενὶ ὀριζομένη, ὡς οὐδὲ ὑφεστηκυῖα ἐν οὐδενί· καὶ ἄπειρος ἄρα.

Ἐτι, ὡς ἡ πρώτη ὕλη δυνάμει μόνον ἐστίν, οὕτως ὁ Θεὸς ἐνέργεια μόνον. Ἄλλ' ἡ δύναμις τῆς ἐνεργείας ὑπερεκταθῆναι οὐ δύναται, ὡς περ οὐδ' ἐν ἐκάστῳ, οὕτως οὐδὲ ἀπλῶς· ἀλλ' ἡ πρώτη ὕλη ἄπειρος ἐν τῇ ἑαυτῆς δυνάμει· καὶ ὁ Θεὸς ἄρα ἄπειρος τῇ αὐτοῦ ἐνεργείᾳ.

Ἐτι, πᾶσα ἐνέργεια ἢ μίγνυται δύναμις τῆς ἑαυτῆς τελειότητος ὅρον ἔχει· ἢ δὲ δύναμις τις | οὐ μίγνυται ὅρον οὐκ ἔχει τῆς τελειότητος· ὁ δὲ Θεὸς ἐνέργεια καθαρὰ· ὥστε οὔτε ὅρον ἔχει τῆς τελειότητος, καὶ ἐπομένως ἄπειρός ἐστὶν.

Ἐτι, τὸ θεῖον εἶναι, καθ' αὐτὸ ἐξ ἀνάγκης ὄν, οὐκ ἔχει αἰτίαν, εἰς ἣν περατοῖτο ἂν καὶ ὀρίζοιτο· ἄπειρον ἄρα διὰ τοῦτό ἐστὶ καὶ αὐτός.

3 Deut. 6, 4

4 Exod. 20, 3

5 Eph. 4, 5

12 Ps. 85, 8

13 Ps. 81, 6

Ἔτι, ὁ Θεὸς κατὰ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν τέλειος καὶ ἀγαθός· οὐδὲν ἄρα ἐπινοηθῆναι βέλτιον αὐτοῦ, ἢ τελειότερον· ἄπειρον ἄρα ἔχει τὴν ἀγαθότητα, καὶ αὐτὸς ἄπειρός ἐστιν.

Ἔτι, τῷ νοεῖν ὁ ἡμέτερος νοῦς ἐπ' ἄπειρον πρόεισιν, προσεπινοῶν αἰ τῇ δεδομένη ποσότητι· εἰκῆ δ' ἂν ἦν τοῦτο, εἰ μὴ τι ἄπειρον ἦν ἐνεργεία νοητόν· τῷ δὲ Θεῷ προσήκει μεγίστῳ εἶναι· ὥστε καὶ ἀπείρω.

Ἔτι, οὗ ἡ δύναμις ἄπειρος, καὶ ἡ οὐσία· ὁ δὲ Θεὸς ἄπειρον δύναμιν ἔχει· εἴ τε γὰρ αἰδίως κινεῖ τὸν κόσμον, ἀπείρω δυνάμει κινεῖ· εἴτε ἐν χρόνῳ δεδημιούργηκεν, ἐξ οὐδεμίας προὑποκειμένης δυνάμεως ἢ ὕλης παρήγαγεν· ὥστε εἰ καὶ τὴν ὕλην παρήγαγεν ἄπειρον ἔχουσαν δύναμιν ἐν τῷ πάσχειν, ἄπειρον δύναμιν αὐτὸς ἔχει ἐν τῷ ποιεῖν, ὅτι οὐδεμίαν προὑποτίθησι δύναμιν.

Ταύτη τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἡ θεία Γραφή μαρτυρεῖ λέγουσα ἐν ψαλμοῖς· „Μέγας Κύριος καὶ αἰνετός σφόδρα, καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας“. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι ἄπειρον εἶναι ὑπετίθεντο τὴν πρώτην ἀρχήν, ὥσπερ ὑπὸ τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενοι· ἠπατῶντο δὲ τὴν ἀπειρίαν τιθέντες τρόπῳ τῆς διωρισμένης ποσότητος· ὡς Δημόκριτος μὲν τὰς ἀπείρους ἀτόμους ἐτίθει τῶν πραγμάτων ἀρχάς· Ἀναξαγόρας δὲ τὰς ἀπείρους ὁμοιομερείας· ἢ κατὰ τὸ συνεχές ποσὸν ἕτεροι στοιχεῖόν τι ὑποτιθέμενοι, ἢ ἄπειρόν τι πλημμελές σῶμα, τὴν πρώτην πάντων ἀρχήν. Ἄλλ' ἐπεὶ δέδεικται τοῖς τῶν μετὰ ταῦτα φιλοσόφων λόγοις, ὅτι οὐκ ἔστι τι ἄπειρον σῶμα, καὶ τούτῳ συνάπτεται τὴν πρώτην ἀρχήν ἄπειρον εἶναι, συμπεραίνεται μήτε σῶμα εἶναι, μήτε δύναμιν ἐν σώματι ἄπειρον, τὴν πρώτην πάντων ἀρχήν.

XLIV. — Ὅτι ὁ Θεός ἐστι νοῶν.

Ἐκ τῶν προειρημένων δὲ δύναται δείκνυσθαι καὶ ὅτι ὁ Θεός ἐστι νοῶν· δέδεικται γὰρ ἀνωτέρω, ὅτι ἐν τοῖς κινουσι καὶ κινουμένοις οὐκ ἔστιν ἐπ' ἄπειρον προῖέναι, ἀλλ' ἀνάγκη ἀνιέναι εἰς ἓν τι πρῶτον κινουῦν ἑαυτό· | τὸ δὲ κινουῦν ἑαυτὸ κινεῖ κατ' ἔφεσιν καὶ γνῶσιν. Ἄλλὰ τὸ πρῶτως πάντα κινουῦν ἐστὶν ὁ Θεός· καὶ ἑαυτὸν ἄρα κινεῖ πρὸς ἑαυτόν· ἀλλ' οὐ τῇ ἐφέσει τῇ αἰσθητικῇ, ἢ ἐστὶ τοῦ μερικοῦ ἀγαθοῦ· τῇ νοερᾷ ἄρα, ἣτις ἐστὶ τοῦ ἀπλῶς ἀγαθοῦ καὶ ἐφετοῦ.

Ἔτι, πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ κινουῦντα ὡς ὄργανα παραβάλλονται τῷ πρῶτως κινουῦντι, ἐν οἷς πολλὰ κατὰ νοῦν κινουῦντα εὐρίσκονται· πολλῶν ἄρα μᾶλλον τὸ πρῶτως κινουῦν κατὰ νοῦν κινήσειεν ἄν.

Ἔτι, οὐδεμία τελειότης ἄπεστι τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐν τινι γένει τῶν ὄντων εὐρισκομένη· τῶν δὲ τελειοτήτων ἢ μεγίστη, τὸ εἶναι νοητικόν.

14 Ps. 144, 3

30 Après *ἑαυτό*, note pour marquer l'interversión

Ἔτι, τὰ φυσικὰ εἰς ὠρισμένα τείνουσι τέλη· οὔτε οὖν ἀπὸ ταυτομάτου τοῦτο αὐτοῖς· οὐ γὰρ ἂν ἦν ἐν τοῖς πλείοσιν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, οὔτε ἀφ' ἑαυτῶν· οὐ γὰρ εἰδότα τὸν λόγον τοῦ τέλους πῶς προῦποθήσει τοῦτο ἑαυτοῖς; οὐκοῦν εἰ ἀπ' ἄλλου, τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ χορηγῶν αὐτοῖς καὶ τὸ εἶναι, Θεός, ἔσται νοῶν· οὐ γὰρ ἂν ἠδύνατο προῦφιστάνειν τῇ φύσει τὸ τέλος, εἰ μὴ ἐνόει.

Ἔτι, τὰ ἐν τοῖς μερικοῖς εἶδη, ἀτελεῖ ὄντα, δεῖ προῖέναι ἀπὸ τινων καθόλου καὶ τελείων· ταῦτα δ' ἂν εἴη νοητά, ἐπειδὴ τὸ εἶδος ἐν τῷ ἰδίῳ καθόλου οὐ δύναται εὐρίσκεισθαι εἰ μὴ ἐν τῷ νῷ, καὶ κατὰ τὸ ἀκόλουθον, αὐτὰ εἶναι νοοῦντα, εἰ ὑφεστήκασιν· οὕτω γὰρ μόνον δύνανται ἐνεργεῖν. Ἀνάγκη ἄρα τὸν Θεόν, ἀφ' οὗ τὰ ἄλλα προΐασιν καὶ ὅς ἐστιν ἐνέργεια εἰλικρινής, νοοῦντα εἶναι.

Λέγεται δὲ καὶ ἐν τῷ Ἰὼβ περὶ τοῦ Θεοῦ· „Σοφός ἐστι καὶ ἰσχυρὸς ἰσχύϊ“· καὶ ἐν τοῖς ψαλμοῖς· „Ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· „Ὡ βάρους πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ“. Ταύτης δὲ τῆς πίστεως ἡ ἀλήθεια τοσοῦτον ἰσχυσεν ἐν ἀνθρώποις, ὡς ἀπὸ τοῦ νοεῖν τὸ ὄνομα θεῖναι τῷ Θεῷ· καὶ γὰρ τὸ Θεός κατὰ τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι λέγεται· ὃ ἐστὶν ἐπισκέπτεσθαι ἢ ὁρᾶν.

20 XLV. — Ὅτι τὸ νοεῖν τοῦ Θεοῦ ταῦτόν τῃ οὐσίᾳ αὐτοῦ.

Ὅτι τὸ νοεῖν τοῦ Θεοῦ ἡ οὐσία αὐτοῦ ἐστὶν· τὸ γὰρ νοεῖν ἐνέργεια ἐστὶ τοῦ νοοῦντος, ἐν αὐτῷ οὔσα, οὐκ ἔξω διαβαίνουσα· ὃ δ' ἐστὶ ἐν τῷ Θεῷ, ἐστὶν ἡ θεία οὐσία, καὶ τὸ θεῖον εἶναι, καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, ὡς ἐδείχθη πρότερον.

25 Ἔτι, τὸ νοεῖν πρὸς τὸν νοῦν παραβάλλεται ὡς τὸ εἶναι πρὸς τὴν οὐσίαν· ἀλλὰ τὸ θεῖον εἶναι ἐδείχθη ταῦτόν τῃ θείᾳ οὐσίᾳ· καὶ τὸ θεῖον f. 24^v ἄρα νοεῖν ταῦτόν τῷ θεῷ νῷ, ὅς ἐστιν ἡ θεία οὐσία, | ἵνα μὴ συμβεβηκὸς εἴη ἐν τῷ Θεῷ.

30 XLVI. — Ὅτι διὰ τῆς αὐτοῦ οὐσίας, καὶ οὐ δι' ἄλλου νοεῖ.

Ἐντεῦθεν ἐναργές ἐστιν, ὅτι ὁ θεῖος νοῦς οὐδενὶ νοητῷ εἶδει ἑτέρῳ νοεῖ ἢ τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ· τὸ γὰρ νοητὸν εἶδος ἀρχὴ ἐστὶν εἰδικὴ τῆς νοεράς ἐνεργείας· ἡ δὲ θεία νοερά ἐνέργεια νοερά, ἡ θεία οὐσία εἶναι ἐδείχθη· ἦν ἂν οὖν ἕτερόν τι τῆς θείας οὐσίας ἀρχὴ καὶ αἷτιον, εἰ ἑτέρῳ τινὶ νοητῷ 35 εἶδει ἢ τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ ὁ θεῖος ἐνόει νοῦς· ὃ τοῖς προδεδειγμένοις μάχεται.

Ἔτι, τῷ νοητῷ εἶδει ὁ νοῦς ἐνεργεῖα νοῶν γίνεται· ὅθεν παραβάλλεται αὐτὸ πρὸς τὸν νοῦν ὡς ἐνέργεια πρὸς δύναμιν· καὶ εἰ ὁ θεῖος νοῦς ἑτέρῳ τινὶ ἔδει νοεῖ ἢ τῇ αὐτοῦ οὐσίᾳ, ἔσται ἐν δυνάμει, ἀποσκοποῦντι πρὸς τὸ νοητόν· ὅπερ ἀδύνατον δέδεικται.

Ἔτι, τὸ νοητὸν εἶδος, εἰ παρὰ τὴν οὐσίαν εἶη τοῦ νοῦ, συμβεβηκός ἐστιν· ὅθεν καὶ ἡ ἡμετέρα σοφία ἐν τοῖς συμβεβηκόσιν ἀριθμεῖται· ἐν δὲ τῷ Θεῷ οὐδὲν ἐστὶ συμβεβηκός· οὐδ' ἄρα εἶδος τι ἐν τῷ θείῳ νῷ παρὰ τὴν θείαν οὐσίαν.

XLVII. — Ὅτι τελείως νοεῖ ἑαυτὸν.

Ἐκ τούτου περαιτέρω φανερόν ἐστίν, ὅτι τελείως νοεῖ ἑαυτὸν· τὸ γὰρ τελείως νοεῖν ἐστὶ τὸ συμμορφοῦσθαι τὸ νοητὸν εἶδος τῷ νοητῷ πράγματι τελείως, εἴτα καὶ τελείως τῷ νῷ συνάπτεσθαι· ἀλλ' αὐτὴ ἡ θεία οὐσία ἐστὶ τὸ νοητὸν εἶδος, ἢ ὁ θεὸς νοεῖ νοῦς· καὶ ἐστὶ ταῦτόν αὐτὴ τῷ Θεῷ, 10 καὶ τῷ αὐτοῦ νῷ πάντα ταῦτόν· ἑαυτὸν ἄρα νοεῖ τελειότατα.

Ἔτι, αἱ τῶν ὄντων τελειότητες μάλιστα εὐρίσκονται ἐν τῷ Θεῷ· μία δὲ τῶν τελειότητων τῶν ὄντων, τὸ νοεῖν τὸν Θεόν, καὶ ἡ μεγίστη· τιμιώτατον δὲ τῶν νοητῶν ὁ Θεός· ὁ Θεὸς ἄρα μάλιστα νοεῖ ἑαυτὸν. Τοῦτο καὶ τῷ θείῳ βήτῳ βεβαιοῦται· φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Κοριν- 15 θίους β', ὅτι „τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐρευνᾷ καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ“.

XLVIII. — Ὅτι πρώτως καὶ καθ' ἑαυτὸν ἑαυτὸν νοεῖ μόνον.

Ἄλλο δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι ὁ Θεὸς πρώτως καὶ δι' ἑαυτὸν μόνον γινώσκει ἑαυτὸν· πρώτως γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὸ νοητὸν ἐστὶ τῷ Θεῷ, οὗτινος τῷ εἶδει 20 νοεῖ· ἀλλ' ἢ ὁ Θεὸς νοεῖ ἢ οὐσία ἐδείχθη εἶναι αὐτοῦ· καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἄρα νοούμενον πρώτως καὶ καθ' αὐτὸ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ αὐτός.

Ἔτι, τὸ νοητὸν ἐστὶ τοῦ νοούντος τελείωσις· ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἐστὶ τελείωσις, ἢ τιμιώτερον.

Ἔτι, εἰ πλείω νοητὰ ἀρχικῶς καὶ καθ' ἑαυτὰ γινώσκοιτο τῷ Θεῷ, ἢ 25 σοφία αὐτοῦ ἐκ πολλῶν ἔσται σύνθετος, καὶ ἡ σύνθετος ἔσται ἢ θεία οὐσία, ἢ ἡ σοφία ἔσται | συμβεβηκός τῷ Θεῷ· ὣν ἐκάτερον ἀδύνατον· ἐν f. 25 ἄρα πρώτως καὶ δι' ἑαυτὸ γνωστόν ἐστὶν αὐτῷ, ἢ οὐσία αὐτοῦ.

Ἔτι, ἡ νοητικὴ ἐνέργεια ἔχει τὸ εἶδος καὶ τὴν ἀξίαν κατ' ἐκεῖνο ὃ ἐστὶ καθ' ἑαυτὸ καὶ πρώτως γνωστόν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ αὐτοῦ ἀντικεί- 30 μενον. Εἰ τοίνυν ὁ Θεὸς ἕτερόν τι παρ' ἑαυτὸν καθ' αὐτὸ καὶ πρώτως ἐνόει, ἢ νοητικὴ ἐνέργεια αὐτοῦ ἔσχεν ἂν τὸ εἶδος καὶ τὴν ἀξίαν κατ' ἐκεῖνο, ἕτερον ὄν αὐτοῦ· ἀλλ' ἀδύνατον· ἢ γὰρ ἐνέργεια αὐτοῦ ἐδείχθη εἶναι ἢ οὐσία αὐτοῦ.

XLIX. — Ὅτι ὁ Θεὸς γινώσκει τὰ ἕτερα ἑαυτοῦ.

Ἐκ τούτου καὶ ὅτι τὰ ἄλλα τὰ παρ' ἑαυτὸν γινώσκει, τιθέναι ἀνάγκη· τὰ γὰρ ἀποτελέσματα ἀρκούντως γινώσκεται τῇ γνώσει τῆς ἰδίας αἰτίας·

ὁ δὲ Θεὸς κατὰ τὴν αὐτοῦ οὐσίαν αἰτία ἐστὶ τοῦ εἶναι τοῖς ἄλλοις, ἣν πληρέστατα νοῶν, καὶ τὰ ἄλλα γινώσκει.

Ἔτι, ἑαυτὸν γινώσκων τελείως ὁ Θεός, γινώσκει καὶ ἑαυτὸν αἰτίαν ὄντα δήπου· τοῦτο δ' οὐκ ἂν εἶη, εἰ μὴ καὶ τὸ αἰτιατὸν γινώσκει ἕτερον ὄν ἑαυτοῦ· οὐδὲν γὰρ αἷτιον ἑαυτοῦ· ὁ Θεὸς ἄρα τὰ ἕτερα ἑαυτοῦ νοεῖ. Φανερόν οὖν ὅτι ὁ Θεὸς ἑαυτὸν μὲν γινώσκει ὡσπερ πρῶτως καὶ καθ' ἑαυτὸ γνωστόν, τὰ δὲ ἕτερα, ὡς ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ θεωρούμενα. Εἰς τοῦτο τείνει ἡ τοῦ Διονυσίου ἀπόφασις· „ὅτι ἡ θεία σοφία ἑαυτὴν γινώσκουσα, τὰ ἄλλα γινώσκει.“ ἡ μαρτυρεῖ καὶ ἡ Γραφή· καὶ γὰρ ἐν ψαλμοῖς περὶ τοῦ Θεοῦ λέγεται· „Ἐξέκυψεν ἐξ ὕψους ἀγίου αὐτοῦ“, ὡσπερ ἐξ ἑαυτοῦ ὕψους ὄντος τὰ ἄλλα ὄρων.

L. — Ὅτι γινῶσιν ἰδίαν ἔχει περὶ ἐκάστου.

Νῦν δεῖξαι λείπεται, ὅτι οὐ καθόλου γινώσκει τὰ ὄντα μόνον ὁ Θεός, ὡς τινες εἶπον, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀλλήλων καὶ τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ διακρίνονται, τουτέστι καὶ κατὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν λόγους· ὁ δὴλον ἐντεῦθεν· ὁ Θεός ἐστὶ παντὸς ὄντος αἰτία· ὡς καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων δήλον, καὶ προϊόντες ἄμεινον δεῖξομεν, καὶ νῦν ὑποκείσθω· ὦν τε καὶ παντὸς τοῦ ἐν τινι ὄντος· ἀλλὰ γνωσθείσης τῆς αἰτίας, γινώσκεται τὸ ἀποτέλεσμα· ὁ Θεὸς ἄρα εἰδὼς ἑαυτὸν ὡς εἴρηται, γινώσκει καὶ πᾶν ὃ ἐστὶν ἐν παντὶ πράγματι· τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ ἔχειν ἰδίαν καὶ πεπληρωμένην γινῶσιν περὶ τοῦ πράγματος.

Ἔτι, εἰ ἡ τοῦ ποιούντος νοῦ γινῶσις ἀφορίζει τῷ ποιουμένῳ τὸ εἶδος, ἔστιν ἅπας ὁ ἴδιος αὐτοῦ λόγος, καὶ ὁ Θεὸς αἰτιὸς ἐστὶ κατὰ νοῦν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν αὐτοῖς προσόντων πάντων, γινώσκει αὐτά, ἢ διακεκριμένα εἰς τῶν ἄλλων.

Ἔτι, ἡ τῶν πραγμάτων διάκρισις, οὐκ ἀπὸ τύχης· ὠρισμένην γὰρ ἔχει τάξιν· ἀλλ' ἀπὸ λογισμοῦ αἰτίας τινὸς ἐν γνώσει ποιούσης. Νοῦ δὲ ἴδιον τὴν τῶν πραγμάτων διάκρισιν ἐπισκέπτεσθαι· ἡ πρώτη τοίνυν πάντων αἰτία, ἣτις καὶ πάντα πεποίηκε καὶ πάντα γινώσκει, ὡς διακεκριμένα γινώσκει.

Ἔτι, εἰ μὴ ἰδίαν ἔχει περὶ ἐκάστων γινῶσιν ὡς διακέκρινται, δυνάμει αὐτὰ ἐπιστήσεται μόνον καὶ ἀτελῶς· οὐ γὰρ ὡς ἔχουσιν ἐν ταῖς ἑαυτῶν τελειότησιν.

Ἔτι, εἰ τῷ γινώσκῃ ἑαυτὸν γινώσκει καθόλου καὶ τὴν φύσιν τοῦ ὄντος, γινώσκει καὶ τὸ πλῆθος· πλῆθος δὲ ἄνευ διακρίσεως νοεῖσθαι ἀδύνατον.

Ἔτι, παρὰ πᾶσι τοῖς γινώσκουσιν ἔστιν ἡ περὶ τῶν πραγμάτων γινῶσις, καθόσον ἐν τῷ ἰδίῳ πλήθει ἀλλήλων εἰς διακεκριμένα· εἰ μὴ οὖν ἰδίαν

γνώσιν ἔχει περὶ τῶν ποιημάτων ὁ Θεός, χείρων ἔσται τῶν γινωσκόντων πάντων· ὁ εἶπετο καὶ τοῖς τιθεῖσι τὸν Θεὸν μὴ γινώσκειν τὸ νεῖκος, ὁ πάντες γινώσκουσιν, ὡς ὁ Φιλόσοφος ἐλέγχει ἐν πρώτῳ περὶ ψυχῆς· καὶ τρίτῳ τῶν Μετὰ τὰ φυσικά.

Τοῦτο δὲ καὶ τῷ ῥητῷ τῆς Γραφῆς διδασκόμεθα. Ἐν γὰρ τῇ Γενέσει ⁶ λέγεται· „Εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε· καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν ἦν“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· „Οὐδεμία κτίσις ἀφανῆς ἐστὶν ἐνώπιον αὐτοῦ· πάντα δὲ γυμνά καὶ τετραχληλισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ“.

LI-LIII. — Ποταπὸν πλῆθος νοητῶν ἐν τῷ θείῳ νῷ. 10

Ἄλλ' ἵνα μὴ τὸ πλῆθος τῶν νοητῶν σύνθεσιν εἰς τὸν θεῖον νοῦν ἐπαγάγοι, καὶ ἵνα πᾶσαι αἱ ψευδεῖς λύοιντο θέσεις τῶν τιθέντων ἐν μόνῳ τῷ θείῳ νῷ εἶναι τὸ πλῆθος τῶν νοητῶν· ἢ οὐδὲν ἐν τῷ θείῳ νῷ εἶναι τοιούτων, ἀλλ' ἔξω τοῦ Θεοῦ εἶναι τὰ νοητὰ εἶδη καθ' αὐτὰ ὑφ' ἑστώτα, ὁ εἰς Πλάτωνα ἀναφέρεται, ἐπισκεπτέον ἡμῖν, ἀπὸ τοῦ ἡμετέρου νοῦ, ὡς ¹⁵ οἶόν τε, πρὸς τὴν τοῦ θείου νοῦ προῖοῦσι γνώσιν. Τὸ τοίνυν ἔξωθεν ἡμῶν νοητὸν οὐχ ὑφίσταται ἐν τῷ ἡμετέρῳ νῷ κατὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἐστὶν ἐν τῷ νῷ καθ' ὃ γίνεται ὁ νοῦς ἐνεργεία· καὶ τότε δι' ἰδίου εἶδους νοεῖ τόδε τὸ πρᾶγμα· οὐχ οὕτω δὲ ὥστε τὸ νοεῖν αὐτὸ ἐνεργεῖαν εἶναι μεταβαίνουσαν εἰς τὸ | νοητὸν πρᾶγμα, ὡς ἡ θερμὴ εἰς τὸ ^{f. 26} θερμαινόμενον, ἀλλὰ μένουσαν ἐν τῷ νῷ μετὰ τινος ἀναφορᾶς πρὸς τὸ νοούμενον πρᾶγμα· καθὼς τὸ εἶδος, ὃ ἐστὶ τῆς νοητικῆς ἐνεργείας ὡς εἶδος, ὁμοιότης ἐστὶν ἐκείνου. Περαιτέρω δὲ σκεπτέον ἂν εἴη, ὅτι ὁ νοῦς ἐν τῷ νοεῖν, τῷ εἶδει τοῦ πράγματος εἰδοποιηθεὶς, εἰδοποιεῖ ἐν ἑαυτῷ λογισμὸν τινὰ τοῦ νοηθέντος πράγματος, ὃς ἐστὶ λόγος αὐτοῦ· ὃν ὁ ὀρισμὸς σημαίνει. ²⁵ Καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον ἐστίν, ἐπεὶ ὁ νοῦς ἀδιαφόρως νοεῖ τὸ πρᾶγμα παρὸν καὶ ἀπόν, ἐν ᾧ μετὰ τοῦ νοῦ συνεισέρχεται καὶ ἡ φαντασία· ἀλλ' ὁ νοῦς τοῦτ' ἔχει πλεόν, ὅτι νοεῖ τὸ πρᾶγμα ὡς χωριστὸν ἀπὸ τῶν ὑλικῶν ἔξεων, ὧν ἄνευ ἐν τῇ τῶν πραγμάτων οὐχ ὑφίσταται φύσει· καὶ τοῦτο οὐκ ἂν ἦν, εἰ μὴ ὁ νοῦς τὸν προειρημένον λογισμὸν ἐαυτῷ εἰδοποιεῖ· οὗτος δὲ ὁ ³⁰ νοηθεὶς λογισμὸς, ὡσπερ τις ὄρος ὧν τῆς νοητῆς ἐνεργείας, ἕτερόν ἐστι παρὰ τὸν αὐτὸν εἶδος, ὃ ποιεῖ τὸν νοῦν ἐνεργεία· ὃ προσήκει καταλαμβάνεσθαι, ὡς ἀρχὴν νοητικῆς ἐνεργείας, εἰ καὶ ἐκάτερον τοῦ νοητοῦ πράγματος ὁμοιότης ἐστίν· καθὼς γὰρ τὸ νοητὸν εἶδος, ὃ ἐστὶν εἶδος τοῦ νοῦ καὶ τοῦ νοεῖν ἀρχή, ὁμοιότης ἐστὶ τοῦ ἔξω πράγματος, ἔπεται τὸν νοῦν ³⁵ λογισμὸν τινὰ εἰδοποιεῖν ὁμοιον ἐκείνῳ τῷ πράγματι, ἐπειδὴ οἶον ἐστὶν ἕκαστον, τοιαῦτα ποιεῖ· καθὼς δὲ ὁ λογισμὸς ἐκείνος ὁ νοηθεὶς ἐστὶν ὁμοιος τινὶ πράγματι, ἔπεται τὸν νοῦν εἰδοποιεῖν τὸν τοιοῦτον λογισμὸν τὸ

6 Gen. 1, 31

7 Hebr. 4, 13

πράγμα ἐκεῖνο νοεῖν. Ὁ δὲ θεῖος νοῦς οὐδενὶ ἐτέρῳ εἶδει νοεῖ ἀλλ' ἢ τῇ θεῖα οὐσίᾳ, ὡς δέδεικται· ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ τῶν πραγμάτων πάντων ἐστὶν ὁμοιότης· κατὰ τοῦτο τοίνυν ἔπεται, ὅτι ὅπερ ὁ θεῖος νοῦς ἐν ἑαυτῷ συλλαμβάνει καθὼς ἑαυτὸν νοεῖ, ὅπερ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ, οὐ μόνον ἐστὶν ὁμοιότης αὐτοῦ τοῦ νοουμένου Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ πάντων ὧν ἐστὶν ὁμοιότης ἢ θεῖα οὐσία· καὶ καθ' ἕνα λογισμὸν νοητὸν, ὅς ἐστιν ὁ θεῖος Λόγος, πλείω δύνανται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νοεῖσθαι.

LIV. — Ὅπως ἡ θεῖα οὐσία μία καὶ ἀπλή οὐσα, ἰδία ὁμοιότης ἐστὶ πάντων τῶν νοητῶν.

Ὁ γὰρ θεῖος νοῦς, ὅπερ ἐστὶν ἴδιον ἐκάστου, ἐν τῇ ἑαυτοῦ οὐσίᾳ δύναται συλλαμβάνειν, ἅμα νοῶν ἐν ᾧ καὶ τῆς ἰδίας τελειότητος ἕκαστον ἀποδεῖ· ὡς λόγου χάριν, νοῶν τὴν ἑαυτοῦ οὐσίαν, ὡς δυναμένην ὁμοίαν γίνεσθαι κατὰ τὸν τῆς ζωῆς, | ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν τῆς γνώσεως τρόπον, λαμβάνει τὸ ἴδιον εἶδος τοῦ φυτοῦ· εἰ δὲ ὡς δυναμένην ὁμοίως γίνεσθαι κατὰ τὸν τρόπον τῆς γνώσεως ἀλλ' οὐ τοῦ νοῦ, τὸ ἴδιον εἶδος λαμβάνει τοῦ ζώου· οὕτω δὴ καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Οὕτω τοίνυν φανερόν, ὡς ἡ θεῖα οὐσία, καθόσον ἐστὶν ἀπολελυμένως τελεία, ὡς ἴδιος λόγος ἐκάστου λαμβάνεσθαι δύναται· ὅθεν κατὰ ταύτην ὁ Θεὸς ἰδίαν ἔχει περὶ πάντων γνώσιν. Ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ ἑνὸς ἴδιος λόγος τοῦ τοῦ ἐτέρου ἰδίου λόγου διακρίνεται, ἡ δὲ διάκρισις πλήθους ἐστὶν ἀρχὴ, ἀνάγκη ἐν τῷ θείῳ νῷ διάκρισιν τινα καὶ πλήθος τῶν λόγων νοεῖν, καθὼς τὸ ἐν τῷ θείῳ νῷ ὄν, ἴδιος λόγος τῶν διαφόρων ἐστὶν. Καταλείπεται τοίνυν μὴ εἶναι πλείους ἢ διακεκριμένους ἐν τῷ θείῳ νῷ τοὺς τῶν πραγμάτων λόγους, εἰ μὴ καθόσον ὁ Θεὸς γινώσκει τὰ πράγματα πλείοσι καὶ διαφόροις τρόποις αὐτῷ ἕξομοιοῦσθαι δυνάμενα· καὶ διὰ τοῦτο φησὶν Αὐγουστίνος, ὅτι „ἐτέρῳ λόγῳ τὸν ἄνθρωπον πεποίηκεν ὁ Θεός, καὶ ἐτέρῳ τὸν ἵππον“· καὶ τοὺς τῶν ὄντων λόγους, πεπληθυσμένως ἐν τῷ θείῳ νῷ εἶναι φησὶν· ἐν ᾧ ἀμηγέπη καὶ ἡ τοῦ Πλάτωνος σφίζεται δόξα περὶ ἰδεῶν, αἷς τὰ ἐν τοῖς ὑλικοῖς ὑφεστῶτα εἰδοποιεῖται.

LV. — Ὅτι ὁ Θεὸς ὁμοῦ πάντα νοεῖ.

Ἐκ τούτων περαιτέρω φανερόν, ὅτι ὁ Θεὸς ὁμοῦ πάντα νοεῖ· ὁ γὰρ ἀνθρώπινος νοῦς, ὅταν πλείω τινὰ λαμβάνῃ ἡνωμένα κατὰ τινα τρόπον, ὁμοῦ ταῦτα νοεῖ· ὁμοῦ γὰρ ὅλον τὸ συνεχές νοεῖ, καὶ οὐ τὸ μέρος μετὰ τὸ μέρος· καὶ τὴν πρότασιν ὅλην, καὶ οὐ τὸ ὑποκείμενον πρότερον, εἶτα τὸ κατηγορούμενον· καθ' ἕνα γὰρ εἶδος τοῦ ὅλου πάντα περιλαμβάνει τὰ μέρη, ὥστε τὰ ἐνὶ εἶδει γινωσκόμενα πολλὰ ὁμοῦ νοεῖσθαι δύνανται· πολλῷ